

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.37:342.78(477)(045)
DOI 10.32782/2523-4269-2024-86-109-115

Джу́жа Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу організації наукової роботи
та захисту прав інтелектуальної власності
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1347-4937>



Тичина Дмитро Михайлович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>



ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті наголошено, що в умовах переформатування світового порядку, українське суспільство потребує оновленої кримінологічної парадигми, яка у відповідності з викликами постіндустріальної економіки кризового розвитку, зумовить якісно нові підходи до формування системи сталої економічної безпеки. Виокремлені та розглянуті нормативно-правові (мінімізація економічного сектору, мінімізація перевірки законності походження коштів, що вводяться в господарський та фінансовий обіг; відсутність дієвої нормативно-правової підтримки та захисту підприємництва, недостатня ефективність системи відповідальності за порушення антимонопольного та податкового законодавства; корупція, прийняття нормативно-правового акту «понад компетенцію» та ін.) та організаційні детермінанти (реформування інституцій сектору безпеки, нецільове використання бюджетних та позабюджетних коштів, несвоєчасне вжиття комплексу кримінологічних заходів забезпечення економічної безпеки, неготовність відповідних фінансових та контролюючих органів оперативно виявляти та достовірно фіксувати протиправні дії у сфері економіки та ін.) економічної злочинності. Особливо зупинена увага на використанні офшорних юрисдикцій як найпоширенішого способу відмивання доходів, що пов'язане з ухиленням від оподаткування та приховуванням його слідів, ухилення від сплати податків (офшорні схеми, фіктивне підприємництво («конвертаційні центри»), формування схемного податкового кредиту, заниження оборотів). Констатовано, що сучасні економічні відносини характеризуються активізацією глобалізаційних та інтеграційних процесів, а наявні численні проблеми боротьби зі злочинністю досягли нового рівня. У таких умовах, сформульоване концептуальне бачення заходів протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану з розподілом на стратегічний та оперативний напрями подолання кризових явищ, які спрямовані на реалізацію національних інтересів, організацію економічної та фінансової безпеки за допомогою кримінологічних заходів.

Ключові слова: злочинність, економічна злочинність, кримінальні правопорушення, воєнний стан, війна, детермінанти, причини, умови, корупція, протидія, запобігання проти доквілля, є схожими та визначають обстановку досудового розслідування на певному етапі, а саме наявні в слідства доказові матеріали, що розкривають обставини вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: методика розслідування, кримінальні правопорушення проти доквілля, слідчі ситуації, типові слідчі ситуації, слідчі версії.

Вступ. На початку XXI ст. економічні відносини у світі розвиваються під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, які є не лише їх катализатором розвитку, а й імпульсом для використання інноваційних технологій у злочинній діяльності. У такій ситуації, наявні на тепер численні проблеми протидії економічній злочинності досягли нового рівня, зокрема сталося переосмислення загроз, що постали перед суспільством, – вони вже сприймаються інакше, а забезпечення кримінологічної безпеки у сфері економіки є державним пріоритетом, який характеризується сталими внутрішніми і зовнішніми чинниками успішної, прогресивної економічної інтеграції, створенням ефективної правової основи регулювання економічних відносин.

Не осторонь таких світових процесів залишилася й Україна. Відповідно до Стратегії економічної безпеки України (2021 р.), забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування та реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс забезпечення економічної безпеки зумовлений напрямками розвитку та безпеки [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій. Оригінальні ідеї в контексті розроблення системи протидії економічній злочинності були предметом наукових досліджень О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, В. М. Геєця, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, О. Є. Користіна, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. М. Поповича, В. В. Сазонова, О. В. Тихонової, С. С. Чернявського та ін. Водночас, в умовах воєнного стану, економічна злочинність в Україні трансформувалася, що зумовило розроблення дієвих шляхів протидії.

Виклад основного матеріалу. Злочинність у сфері економіки та її детермінанти в Україні у своїй історичній ретроспективі постійно зазнавали змін і, в основі, завжди були залежними від місця та ролі «законів економіки» в ієрархії управління економічними процесами [2], а сам вплив різних державних і недержавних інституцій на зміст та принципи функціонування системи економічної безпеки характеризується певним протиріччям: ринкові інститути одночасно можуть бути як засобом її забезпечення, так і фактором загрози. Характер впливу визначається змістом форм та методів інституційного забезпечення економічної безпеки, при цьому роль держави в реалізації позитивного потенціалу цих інститутів як джерела позитивної макроекономічної динаміки є першочерговою [3, с. 44]. Таким чином, в умовах переформатування світового порядку, яке ввійшло в нову фазу, українське суспільство потребує нової наукової парадигми, яка у відповідності з викликами постіндустріальної економіки кризового розвитку, зумовить якісно нові підходи до формування системи економічної безпеки.

На думку Н. М. Ярмиш, причинність – категорія, призначена для того, щоб висловлювати винятково причинно-наслідкові відносини, тобто має більш вузьке значення [4, с. 35]. Причина, яка є рушійною силою якогось процесу, визначає його характер або окремі риси, розглядається також як фактор. Причина, з погляду результату, наслідку, може визначатись як детермінанта.

Кримінологічна детермінація – це вид соціальної детермінації, яку можна розглядати в рамках більш

загальної системи – детермінації подій і явищ природи й суспільства. Натомість ця детермінація – різновид універсального зв'язку явищ. Очевидно, що своєчасне виявлення й усунення причин та умов, які сприяють учиненню кримінального правопорушення, має не тільки правове значення, але й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, всебічно, повно й об'єктивно встановити всі обставини його вчинення. Необхідно також відзначити соціальне значення їх запобіжної діяльності, оскільки виявлені й усунуті причини та умови, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, не можуть сприяти аналогічному або іншому кримінальному протиправному діянню [5, с. 19].

Причини й умови – складові процесу детермінації, який, окрім них, містить ще наслідок [6, с. 95]; не випадковий механічний набір детермінант злочинності, а система, яка представляє собою єдність та цілісність взаємодіючих підсистем та елементів, розташованих у певній ієрархії та підрядності рівнів. Причини – це явища (системи), що породжують інші явища (системи) – наслідок [7, с. 67]. Причинами всієї злочинності є ті явища і процеси, з якими пов'язана закономірність виникнення та існування злочинності загалом. Відповідно, причинами злочинності окремих видів є такі явища і процеси, які зумовлюють саме такі види злочинності. Причинами конкретного кримінального правопорушення є ті явища і процеси, які, порівняно з іншими явищами і процесами, що наявні і взаємодіють, створюють більш високу ймовірність здійснення злочину конкретною особою за конкретних обставин. Виявлення причин конкретного кримінального правопорушення означає виявлення факторів, що відіграють вирішальну роль у його генезисі. Взаємозв'язок і взаємозалежність факторів, що детермінують злочинність і окремі кримінальні правопорушення, свідчить про множинність як причин злочинності, так і індивідуальної злочинної поведінки. Сфера дії причин – це насамперед стадії мотивації і прийняття рішення, визначення мети та засобів її досягнення. Умовами злочинності виявляються певні обставини, що сприяють виникненню та існуванню злочину і злочинності загалом, пов'язані з предметом і об'єктом посягання [8, с. 372–373]. Причина невід'ємно пов'язана з умовами, які сприяють учиненню кримінального правопорушення й супроводжуються ними у просторі та часі, впливаючи на них, забезпечують певний їх розвиток, необхідний для здійснення злочинного наслідку [9].

Історичний розвиток різних галузей права (господарського, кримінального, адміністративного) та характер процесів їх змін не цілком відповідали потребам економічної ситуації та правоохоронної практики, яка найбільш відчувала на собі недоліки нормотворчого процесу [10, с. 93]. Зокрема, варто наголосити, що нестабільність макроекономічної ситуації в Україні, періодичні кризові стани в економіці спричиняють формування та активізацію тіньового сектору. Суттєво збільшилася його фіктивна складова, спрямована на виведення глобальних фінансових ресурсів з легального сектору економіки злочинним шляхом, конвертацію мільярдних прибутків на користь легальних і фіктивних суб'єктів господарської діяльності, відтік капіталу за межі країни. Значні масштаби криміналізації та корумпованості економічних відносин становлять загрозу національним інтересам і національній безпеці країни.

Реформування економічного базису суспільства змінило соціальне середовище. Не осторонь цих процесів залишилася й злочинність, зокрема законодавче закріплення в 1990 р. рівності в охороні та захисті всіх сфер власності від протиправних посягань, послаблення державного регулювання в економіці, своєрідна «знеособленість» бюджетних коштів призвели, як видається, до серйозного зниження захищеності загальнонаціонального надбання та бюджетної сфери. Відбулося певне усунення пріоритетів державного впливу у бік захисту недержавних форм власності.

Первинний етап економічних реформ показав здатність організованих груп використовувати найменші прогалини у законодавстві для незаконного особистого збагачення, застосовуючи при цьому цілий комплекс методів [11, с. 412–413], наприклад: впровадження до органів державної влади, включаючи правоохоронні та контролюючі (61 %); підкуп службових осіб органів влади, управління та суду (52%); змова з керівниками великих промислових та комерційних структур та конвертація грошових коштів (48%); розкрадання, незаконне захоплення земельних, майнових паїв та акцій, з насильницькими діями; застосування кібертехнологій.

На ці та інші фактори вказується, зокрема, у рішенні XVI Конгресу міжнародної організації вищих аудиторських інституцій (INTOSAI) [12] «Попередження та виявлення випадків шахрайства, корупції», в якому зазначено, що при аналізі боротьби з корупцією не може ігноруватися соціально-економічне середовище населення, оскільки соціально несправедливість, злидні і насильство тісно пов'язані з корупцією [13, с. 406–407], яку неможливо виділити й розглядати ізольовано.

Найважливіше місце у виявленні корупційної складової економічних кримінальних правопорушень, особливо їх організованих форм займає удосконалення нормативно-правового забезпечення прозорості та підзвітності, мінімізації вчинення корупційних дій. У 2005 р. Європейська Комісія та Голова Ради підписали Конвенцію ООН проти корупції від імені Європейського Співтовариства. Метою Конвенції є заохочення та посилення заходів для більш ефективного та результативного запобігання та боротьби з корупцією, сприяння, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва та технічної допомоги, а також сприяння доброчесності, підзвітності та належному управлінню державними справами та громадськістю [14]. У багатьох державах країн, наприклад Європейського Союзу, створені та функціонують спеціалізовані органи з різноманітними функціями – превентивною, репресивною, координаційною, дослідницькою тощо [15].

Для різних видів економічних кримінальних правопорушень характерна одна істотна особливість – переважне вчинення їх організованими групами з використанням «офшорних» юрисдикцій та конвертаційних центрів спрямованих на легалізацію грошових коштів у особливо великих розмірах [16]; безконтрольності проведення «відкритих» конкурсів у сфері приватизації; незаконного банкрутства підприємств; здійснення податкових платежів до бюджету через неплатоспроможні банки тощо.

Як наголошує С. С. Чернявський, вчинення економічних кримінальних правопорушень легальними суб'єктами бізнесу є самим коротким, але протиправним і соціально неприйнятним шляхом досягнення мети будь-якої економічної або трудової діяльності, що полягають у максимізації чистого прибутку або особистого доходу. Шахрайство виступає тут однією з най-

більш типових форм такої протиправної економічної діяльності. Правоохоронна практика засвідчила, що на етапі підготовки до вчинення економічних злочинів злочинці здійснюють державну реєстрацію фіктивних підприємств або придбання вже зареєстрованих фірм. Незаконні фінансові операції, у яких використовують фіктивні фірми, можна поділити на дві групи, залежно від мети такого використання: 1) виведення коштів у «тіньовий» сектор економіки шляхом: легалізації реально існуючим суб'єктом господарювання товарно-матеріальних цінностей, фактично придбаних за готівку; коригування ціни товарно-матеріальних цінностей, фактично придбаних як за готівку (неофіційно), так і за безготівковим розрахунком (офіційно), з метою збільшення сукупних валових витрат реального суб'єкта господарювання з відповідним скороченням об'єкта оподаткування; прямого коригування сукупних валових витрат реального суб'єкта господарювання, з метою скорочення об'єкта оподаткування без фактичного отримання товарів (робіт, послуг); конвертації грошових коштів, з метою їх подальшого використання в різних сферах, зокрема для придбання товарів і послуг за готівку; 2) відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, через: використання схем (ланцюгів) руху товарів, у яких поміж реальними суб'єктами господарювання є фіктивна фірма, через яку спрямовується рух товарів, з метою коригування їх кінцевої вартості; документальне оформлення витрат товарів, що фактично були реалізовані за готівку; коригування цін суб'єктів господарювання, які реально діють, у випадках, якщо товари їм реалізуються неофіційно за більш високою ціною, водночас, оформлення витрат здійснюють на фіктивну фірму за більш низькою ціною, з метою скорочення офіційно отриманого сукупного валового доходу та зменшення податкових зобов'язань; легалізації коштів, що перебувають у тіньовому обігу, з метою офіційного інвестування, капіталовкладень, придбання нерухомості, цінних паперів тощо [17].

Недоліками нормативно-правового супроводу економічних перетворень у країні, що тягнуть за собою розширення її тіньового сектора [10, с. 57] є все ще недостатні зусилля, спрямовані на перевірку законності походження коштів, що вводяться в господарський та фінансовий обіг; відсутність дієвої нормативно-правової підтримки та захисту підприємництва, а також недостатня ефективність системи відповідальності за порушення антимонопольного та податкового законодавства.

Також, набуло розповсюдження прийняття нормативно-правового акту органом виконавчої влади «понад компетенцію». Зрозуміло, що орган влади не має права виходити за рамки своєї компетенції, якою він наділений у статутному акті (положенні, статуті та ін.), а компетенція окремих закріплена законом. Прийняття нормативно-правових актів «понад компетенцію» – це підзаконне регулювання питання, яке має регулюватися або на рівні закону, або підзаконними актами інших органів. Якщо такий нормативно-правовий акт містить корупційні норми, це дозволяє службовій особі отримувати ренту з реалізації тих повноважень, за які він не несе відповідальності, або ж пропонувати швидкі «платні» послуги замість порядку, встановленого іншим актом. Шляхом підзаконного регулювання встановлюються нові обов'язкові правила поведінки, а в умовах відсутності закону, вони фактично набувають юридичної сили джерела регулювання суспільних відносин. Причому регулюватися можуть навіть питання,

які мають становити винятковий предмет закону, а не підзаконного нормативно-правового акта. У результаті, поки цей корупційний ризик буде усунуто – може відбутися багато корупційних угод.

До організаційних детермінантів економічної злочинності варто віднести: нецільове використання бюджетних та позабюджетних коштів; недооцінку можливостей правоохоронної системи як соціального регулятора економічних відносин, усунення судів від забезпечення економічної безпеки; реформування правоохоронних інституцій, що неминуче призвело до дефіциту професійних кадрів; нечіткість розмежування компетенцій між різними правоохоронними інституціями та координація їх діяльності щодо запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності з використанням можливостей службових осіб різного рівня; несвоєчасне вжиття комплексу організаційних заходів щодо подальшого вдосконалення діяльності інституцій сектору безпеки; неготовність відповідних фінансових та контролюючих органів оперативно виявляти та достовірно фіксувати протиправні дії у сфері економіки; відсутність ефективного міжгалузевго контролю між фінансовими й правоохоронними органами за легалізацією (відмиванням) доходів, конвертацією бюджетних асигнувань на реалізацію державних цільових економічних програм; взаємовигідність службових осіб, що містить в собі загальну безконтрольність (52%), неякісне проведення ревізій та інвентаризацій (34%), погортання недостачам (5%), ігнорування звернення громадян на факти протиправних діянь (4%) та ін.

Війна рф проти України, яка фізично ведеться в просторі України, на її території, реально має глобальний характер завдяки воєнній, економічній, фінансовій, дипломатичній, інформаційній та ідеологічній підтримці країн Заходу, НАТО і Європейського Союзу. Сама війна носить гібридний характер і поглибила довоєнні проблеми в економіці: у 2022 р. падіння ВВП складало, за попередніми оцінками, більш як 29,0%. У таких умовах Україна також стикається з безпрецедентними викликами зумовленими тотальною корупцією [18, с. 21].

Пошук шляхів подолання цього негативного явища слід розпочинати якомога раніше, ще під час війни, а їх використання сприятиме відродженню інституцій, ринків і підприємств, реконструкції інфраструктури, відновлення довіри і адекватних очікувань до державних інститутів. Взаємодія держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в умовах соціо-економічного відродження повоєнної України має будуватися вільної економічної торгівлі із забезпеченням економічної безпеки.

Правовою основою механізму відновлення України від наслідків війни є, зокрема Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 [19], яким створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, основними завданнями якої є:

– розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої військової інфраструктури та житла, енергетики, зв'язку, військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини;

– визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;

– підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

З метою реалізації вищезазначеного Указу Президента України, Національна рада розробила План Відновлення України та 4 липня 2022 року представила його на обговорення міжнародного співтовариства на конференції у Луганно. Позитивно оцінивши основні положення Плану відновлення, учасники конференції висловили низку зауважень та пропозицій спрямованих на удосконалення його змісту, термінів, виконання та економічного обґрунтування, а також висловили пропозиції щодо визначення шляхів судової реформи, удосконалення структури та повноважень органів кримінальної юстиції тощо.

Відповідно до вітчизняної та іноземної практик діяльності органів правопорядку у боротьбі з економічною злочинністю [20; 21], варто виділити такі з них як:

а) стратегічні: створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з економічною злочинністю, насамперед за рахунок надійного захисту використання бюджетних коштів усіх рівнів; вжиття заходів, спрямованих на забезпечення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності як резидентів, так і нерезидентів, відповідно до норм чинного вітчизняного законодавства; запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, та запобігання використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів в різних сферах економічних відносин, організація міжнародного співробітництва у цій сфері; виявлення та усунення або нейтралізація негативних процесів і явищ, що породжують економічну злочинність чи їй сприяють, передусім за рахунок внесення пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства в економічній сфері; запобігання «тінізації» економіки; викриття нових схем і форм вчинення економічних злочинів та запобігання їх подальшому розвитку; використання всього комплексу оперативно-розшукових заходів та здійснення оперативного обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форми їх власності; аналіз і відстеження криміногенних процесів в економічній сфері держави та підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів з питань боротьби зі злочинністю в цій сфері для органів виконавчої влади; проведення перевірки матеріалів щодо фактів порушення чинного законодавства в економічній сфері, виявлення ознак вчинення економічних злочинів з подальшим проведенням по них досудового розслідування з притягненням винних до відповідальності; вжиття заходів, спрямованих на забезпечення відшкодування шкоди державі, а також фізичним та юридичним особам; викриття фактів встановлення корумпованих зв'язків з державними службовцями, а також посадовими особами усіх рівнів шляхом втягнення їх у злочинну діяльність; виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які займаються підбрюхою грошей, інших паперів, білетів державних лотерей, а також інших засобів розрахунку та проведення профілактичної роботи серед цих осіб; виявлення та запобігання злочинам, пов'язаним із порушенням прав інтелектуальної власності, авторських прав, а також різних злочинів з використанням сучасних інформаційних технологій; створення інфор-

маційно-аналітичних систем; матеріальне і моральне заохочування громадян, які надають допомогу в боротьбі з економічною злочинністю; здійснення заходів щодо добору, розстановки, професійної підготовки та перепідготовки кадрів для спеціальних органів, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; проведено серед громадськості роботи щодо роз'яснення норм чинного законодавства, яке регулює господарську діяльність, з метою запобігання фактам вчинення ними злочинів; висвітлення в засобах масової інформації стану запобігання злочинності у сфері економіки в світі [22, с. 187–188; 23, с. 283];

б) *оперативні*: покращення розуміння загрози за допомогою спільних державно-приватних оцінок загроз, включаючи національні оцінки ризиків відмивання грошей; посилення реакції, а також законодавчу та нормативну базу, зокрема шляхом реформування режиму звітів про підозрілу діяльність (впровадження технології Suspicious Activity Report (SAR), що є важливим джерелом розвідувальної інформації, яка надається приватним сектором безпосередньо правоохоронним органам, попереджаючи їх про потенційне відмивання грошей) щодо відмивання грошей (MLR); прийняття Законів про боротьбу з економічною злочинністю (прозорість і правозастосування), корпоративної прозорості та про безпеку в Інтернеті; розширення співробітництва на внутрішньому та міжнародному рівнях у боротьбі з економічною злочинністю та незаконним фінансуванням, а також досягнення значних операційних успіхів; інкорпорація – створення «companies house» (перевірка суб'єктів підприємницької діяльності: засновників, керівників, використовуючи розширені можливості кримінологічної розвідки); корпоративна прозорість – зміцнення бізнес-середовища, підтримання економічної безпеки, створення більш надійного реєстру компаній для підтримки ділової активності; запровадження криптоактивів; взаємодія правоохоронних інституцій; зміцнення можливостей аналізу та обміну інформацією для підтримки прийняття рішень правоохоронними та наглядовими органами, а також посилення взаємо-

зв'язку громадськості й органів сектору безпеки, включаючи регіональне важкодоступних секторів економіки; запровадження доктрини ідентифікації, з метою посилення діяльності корпоративних структур, у тому числі великих організацій, і запобігати випадкам, коли корпорації можуть ухилитися від відповідальності за вчинення злочинів, у тому числі економічних та ін.

Висновки. Сучасні економічні відносини характеризуються активізацією глобалізаційних та інтеграційних процесів, а наявні численні проблеми боротьби зі злочинністю досягли нового рівня. У післявоєнній Україні необхідно розвинути глибоке розуміння поняття законності та справедливості, що залежить від функціональних вимог, пов'язаних з процесами, що стосуються повсякденного життя громадян, відображаючи людські можливості та їхню функцію в гнучких конфігураціях стосунків, які постійно змінюються, зокрема: економічна захищеність; соціальна справедливість як специфіка суспільних відносин, що ґрунтується на існуючому характері соціально-економічної безпеки як результату втручання людини, що відображає її особисту (людську) безпеку; законність як специфічна характеристика суспільних відносин, заснована на існуючій природі дотримання норм та правил поведінки; людська гідність як специфічна характеристика суспільних відносин, заснована на існуючому характері соціального розширення прав і можливостей як результату людського втручання на основі їх особистої (людської) дієздатності.

Такі національні напрями подолання кризових явищ в економіці носять стратегічне значення, позаяк відсутність механізмів регулювання відносин між самостійними суб'єктами господарської діяльності перетворила протиправні економічні відносини у невід'ємну частину трансформаційної ситуації. Причини цих правопорушень постійно змінюються, відбувається поява нових факторів, що сприяють економічній злочинності. Тому, ефективна система протидії повинна бути спрямована на реалізацію національних інтересів, організацію економічної та фінансової безпеки за допомогою кримінологічних заходів.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
2. Литвак О. М. Держава і законність: монографія. Київ: Атіка, 2004. 304 с.
3. Користін О. Є., Ратошнюк С. М. Змістовна сутність економічної безпеки. *Зовнішня торгівля. Економічна безпека*. 2011. № 7. С. 43–48.
4. Ярмиш Н. Н. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): монографія. Харків: Право, 2003. 512 с.
5. Нежурбіда С. І. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2013. 432 с.
6. Богатирьов І. Г. Кримінологія: підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ: Дакор, 2018. 352 с.
7. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
8. Тимошенко В. І. Причини і умови злочинності. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун, В. І. Тимошенко та ін. Харків: Право, 2019. 544 с.
9. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса: «Юридика», 2023. 560 с.
10. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік: монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. М. Г. Вербенського. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 388 с.
11. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: «Кондор», 2018. 588 с.
12. Міжнародна організація вищих аудиторських інституцій – INTOSAI. URL: <https://www.intosai.org>
13. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Чернея, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В. В. Чернея, О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
14. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3–12.
15. Спеціалізовані інститути по боротьбі з корупцією: огляд моделей. URL: www.oecd.org

16. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
17. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
18. Гець В. М. Соціальна реальність у цифровому просторі. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 3–28.
19. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21 квіт. 2022 р. № 266/2022. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5428.html>
20. Economic crime plan 2019 to 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2019-to-2022>
21. Economic crime plan 2023 to 2026. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2023-to-2026>
22. Проблеми протидії злочинності: підручник / Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М та ін.; за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.
23. Вітюк І. А. Кримінологічні напрями запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи. *KELM*. 2020 № 4 (32). С. 281–285.

References

1. Stratehiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11.08.2021 r. № 347/2021. (2025) [Economic security strategy of Ukraine for the period until 2025: Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> [in Ukrainian].
2. Lytvak, O.M. (2004). Derzhava i zakonnist: monohrafiia [State and legality: a monograph]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
3. Korystin, O.Ye., & Ratoszniuk, S.M. (2011). Zmistovna sutnist ekonomichnoi bezpeky. Zovnishnia torhivlia [the meaningful essence of economic security. Foreign trade]. *Ekonomichna bezpeka – Economic security*, 7, 43–48 [in Ukrainian].
4. Yarmysh, N.N. (2003). Teoretychni problemy prychnynno-naslidkovoho zv'iazku v kryminalnomu pravi (filosofsko-pravovyi analiz): monohrafiia [Theoretical problems of causality in criminal law (philosophical and legal analysis): monograph]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
5. Nezhurbida, S.I. (2013). Etiolohiia zlochynu: teorii, analiz, rezultat: monohrafiia [Etiology of crime: theories, analysis, result: monograph]. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
6. Bohatyrov, I.H. (2018). Kryminolohiia: pidruchnyk [Criminology: a textbook]. (Bohatyrov, I. H., Topchii, V.V., Eds.). Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
7. Profylaktyka zlochyniv: pidruchnyk (2011) [Crime prevention: a textbook]. (Dzhuzha, O.M., Vasylevych, V.V., Hida, O.F., et al. Eds.); (Eds. O. M. Dzhuzha). Kyiv : Atika [in Ukrainian].
8. Tymoshenko, V.I. (2019). Prychyny i umovy zlochynnosti. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia [Causes and conditions of crime. Great Ukrainian legal encyclopedia]: (Vol. 1-20; Vol. 18). Kryminolohiia. Kryminalno-vykonavche pravo / redkol.: V. I. Shakun, V. I. Tymoshenko (Eds.) et al. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Yepryntsev, P.S. (2023). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia: monohrafiia* [Organized crime in Ukraine: phenomenon, determination, prevention: monograph]. Odesa: «Iurydyka» [in Ukrainian].
10. Kryminalna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: osnovni tendentsii. 2022 rik: monohrafiia (2022) [The criminal situation in Ukraine during the war: main trends. 2022: monograph]. avt. kol.: M. H. Verbenskyi, O. H. Kulyk, I. V. Naumova (Eds.) et al.; za zah. red. M. H. Verbenskoho (Ed.). Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
11. Kryminolohiia. Akademichnyi kurs (2018) [Criminology. Academic course] / kol. avtoriv; za zah. red. O. M. Lytvynova (Ed.). Kyiv: «Kondor» [in Ukrainian].
12. Mizhnarodna orhanizatsiia vyshchych audytorskykh instytutsii – INTOSAI [International organization of higher auditing institutions – INTOSAI]. Retrieved from: <https://www.intosai.org> [in Ukrainian].
13. Kryminolohiia: pidruchnyk (2020) [Criminology: a textbook]. O. M. Dzhuzha, V. V. Vasylevych, V. V. Cherniei, S. S. Cherniavskiyi (Eds.) et al. ; za zah. red. V. V. Chernieia, O. M. Dzhuzhy (Eds.). Kyiv : FOP Maslakov [in Ukrainian].
14. Romaniuk, B.V. (2010). Svitovyi dosvid stvorennia ta funktsionuvannia instytutsii z poperedzhennia ta borotby z koruptsiieiu [World experience of the creation and functioning of institutions for the prevention and fight against corruption]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) – Fight against organized crime and corruption (theory and practice)*, 22, 3–12 [in Ukrainian].
15. Spetsializovani instytuty po borotbi z koruptsiieiu: ohliad modelei [Specialized anti-corruption institutes: an overview of models]. Retrieved from: www.oecd.org [in Ukrainian].
16. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 5 kvit. 2001 r. [Criminal Code of Ukraine: Law dated April 5 2001]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
17. Cherniavskiyi, S.S. (2010). *Finansove shakhraistvo: metodolohichni zasady rozsliduvannia: monohrafiia* [Financial fraud: methodological principles of investigation: a monograph]. Kyiv: Khai-Tek Pres [in Ukrainian].
18. Heiets, V.M. (2022). Sotsialna realnist u tsyfrovomu prostori [Social reality in the digital space]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 1, 3–28 [in Ukrainian].
19. Polozhennia pro Natsionalnu radu z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 kvit. 2022 r. № 266/2022 [Regulations on the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War: Decree of the President of Ukraine dated April 21 2022 No. 266/2022]. Retrieved from: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5428.html> [in Ukrainian].
20. Economic crime plan 2019 to 2022. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2019-to-2022> [in English].
21. Economic crime plan 2023 to 2026. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2023-to-2026> [in English].
22. Problemy protydii zlochynnosti: pidruchnyk (2010) [Problems of combating crime: a textbook]. Kalman O. H., Koziakov I. M., Kuts B. M (Eds.) et al.; za red. prof. O. H. Kalmana (Ed.). Kharkiv: Vyd-vo TOV firma «Novasoft» [in Ukrainian].
23. Vitiuk, I.A. (2020). Kryminolohichni napriamy zapobihannia zlochynnosti u sferi ekonomiky v krainakh Yevropy [Criminological directions of crime prevention in the economic sphere in European countries]. *KELM*, 4 (32), 281–285 [in Ukrainian].

Dzhuzha Oleksandr,

Doctor of Law, Professor,

Honoured Lawyer of Ukraine, Chief Researcher Fellow

of the Department of Organization of Scientific Activity and Intellectual Property Rights

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1347-4937>

Tychyna Dmytro,

PhD in Law, Senior Researcher,

Leading Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research,

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>

**ECONOMIC CRIME IN UKRAINE: DETERMINATION AND COUNTERMEASURE
IN THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL**

The article emphasizes that in the conditions of reformatting of the world order; Ukrainian society needs an updated criminological paradigm, which, in accordance with the challenges of the post-industrial economy of crisis development, will lead to qualitatively new approaches to the formation of a system of sustainable economic security.

Separated and considered normative and legal issues (the shadowing of the economic sector; minimization of verification of the legality of the origin of funds introduced into economic and financial circulation; lack of effective normative and legal support and protection of entrepreneurship, insufficient effectiveness of the system of responsibility for violations of antimonopoly and tax legislation; corruption, adoption of normative – of the legal act «beyond competence», etc.) and organizational determinants (reform of security sector institutions, inappropriate use of budgetary and extra-budgetary funds, untimely implementation of a complex of criminological measures to ensure economic security, unwillingness of the relevant financial and control authorities to promptly detect and reliably record illegal actions in sphere of economy, etc.) of economic crime. Special attention is paid to the use of offshore jurisdictions as the most common method of income laundering, which is associated with tax evasion and concealment of its traces, tax evasion (offshore schemes, fictitious business («conversion centers»)), formation of scheme tax credit, understatement of turnover).

It was established that modern economic relations are characterized by the intensification of globalization and integration processes, and the existing numerous problems of combating crime have reached a new level. In such conditions, a conceptual vision of measures to combat economic crime in martial law conditions was formulated, with a division into strategic and operational directions of overcoming crisis phenomena, which are aimed at the realization of national interests, the organization of economic and financial security with the help of criminological measures.

Key words: *crime, economic crime, criminal offenses, martial law, war, determinants, causes, conditions, corruption, counteraction, prevention.*

Надіслано до редколегії 21.02.2024